

Феноменологія еґо-ідентичності в сучасній психології / Актуальні проблеми збереження психологічного здоров'я підростаючого покоління: матеріали Всеукраїнських психолого-педагогічних Демиденківських читань (м. Бердянськ, 23-24 квітня 2013 р). – Бердянськ: БДПУ, 2013. – 149 с. С. 16-20.

Тищенко Л.В.,
кандидат психологічних наук,
старший викладач Маріупольського
державного університету

ФЕНОМЕНОЛОГІЯ ЕґО-ІДЕНТИЧНОСТІ В СУЧАСНІЙ ПСИХОЛОГІЇ

З точки зору психологічної науки онтологічний розвиток та формування особистості – це складний та довготривалий процес результатом якого виступає цілісна та безперервна особистість. Базовим механізмом, що забезпечує індивіду досягнення та утримання єдності, тотожності і сталості власної особистості виступає механізм ідентичності. Але на сьогодні в психології поняття ідентичності знаходить безліч смислів, що обумовлює виникнення та існування множинних суперечливих теорій та інтерпретацій. Цей факт ускладнює процес дослідження сутності та механізмів функціонування даного феномену. Саме тому, ми звернулися до аналізу існуючих теоретичних підходів щодо вивчення проблеми ідентичності.

Кожен з класичних напрямків психології розглядає проблему ідентичності з точки зору власного предмету дослідження. Так когнітивна психологія розглядає цей феномен як когнітивну структуру, що визначає мотивацію особистості (Х.Маркус); для представників гештальтпсихології ідентичність – це принцип утворення цілісних форм буття (К.Левін); екзистенціалісти визначають ідентичність як екзистенціальний центр (Ж.П.Сартр, М.Хайдеггер, К.Ясперс); для біхевіористів ідентифікація є функцією набуття нових готових форм поведінки в процесі побудови загальних для суб'єкта і об'єкта цінностей та їх засвоєння (Д.Доллард, Н.Міллер, Е.Маккобі, Р. Сіерс); інтеракціоністи – як систему ролей, що формують особистість (Дж.Мід, Я.Морено); представники структурної психології – як структуру соціального навчання (Е.Тітченер); символісти визначають ідентичність як архетип або міф (К.Юнг, Н.Шварц, Е.Берн); для представників гуманістичної психології – це Я-концепція

особистості (К.Роджерс, В.Франкл, Ш.Бюлер); холістичний напрямок в психології (К.Уилбер) розглядає ідентичність особистості як культурну цілісність; представники динамічних підходів – як форму руху життєвих енергій (З.Фрейд), стиль життя (А.Адлер), характер базового конфлікту (К.Хорні), форму досягнення свободи (Е.Фромм); з точки зору нарративного пояснення – як самоопис (Т.Сарбин, Дж.Брунер, Д.Макадамс, Г.Херманс); конституціональна психологія розглядає ідентичність як сукупність базових конституціональних характеристик (Е.Кречмер, У.Шелдон, Б.П.Ганнушкін, М.Е. Бурно).

За визначенням З.Фрейда внутрішній світ та емоційні сили людини це і є ідентичність в розвитку якої він виокремлює два рівнозначних процеси: біологічний та соціальний. З.Фрейд стверджує, що саме завдяки ідентичності формується «Супер Его», яке керується засвоєними культурними цінностями і нормами та стримує тиск природних бажань. Слідом за З. Фрейдом, розширюючи поняття ідентичності, М. Клейн пропонує поняття «проективної ідентичності», Г.Фрейд – «захисної ідентичності». В ході становлення ідентичності людина прагне досягнення: за К.Юнгом – індивідуалізації, за А.Адлером – досконалості, за К.Хорні – самореалізації, за Е. Фроммом – особистісної цілісності. Розвиваючи ідеї представників психоаналітичного напрямку, Е.Еріксон стверджує, що ідентичність – це соціалізована частина Я. За його визначенням механізм розвитку ідентичності заснований на взаємодії трьох базових процесів: біологічного, соціального та Его. Розглядаючи ідентичність як процес організації життєвого досвіду в індивідуальне Я, Е.Еріксон робить акцент на динамічності та змінюваності ідентичності протягом всього життя індивіда, виокремлюючи базову адаптаційну функцію даної структури [5]. Наступний крок операціоналізації категорії ідентичності здійснено Д.Марсіа, який висунув припущення, що дана структура актуалізується в ситуації соціального вибору та виявляється через звичні паттерни вирішення проблем. Д.Марсіа стверджує, що вирішення індивідом будь-якої життєвої проблеми вносить певний вклад у досягнення власної ідентичності. В розвиток ідей ідентичності А.Ватерман визначає ціннісно-

вольовий аспект цього феномену. Він стверджує, що ідентичність пов'язана з наявністю у індивіда чіткого самовизначення: вибір цілей, цінностей та переконань. Саме їх А.Ватерман вважає елементами ідентичності, адже їх формування є результатом здійснення вибору з декількох альтернатив в період кризи ідентичності, а також виступають основою життєвого самовизначення особистості [2]. Акцент на ціннісно-вольовому аспекті розвитку ідентичності ставить і А.Уотерман, стверджуючи, що сформована ідентичність включає в себе обрані цілі, цінності та переконання. Їх вибір актуалізується в період кризи ідентичності та виступає основою для подальшого визначення сенсу власного існування. В дослідженні проблеми співвідношення особистісного та соціального в людині Д.Мід виокремлює свідому та безсвідому ідентичність. Безсвідома ідентичність заснована на некритично прийнятих нормах та звичках. Це комплекс очікувань соціальної групи до якої належить індивід. Свідома ідентичність виникає в результаті рефлексії власної поведінки та є результатом соціального досвіду. Вивчаючи співвідношення особистісної, соціальної та Я-ідентичності Ю.Хабермас стверджує, що Я-ідентичність реалізується на стику особистісної та соціальної ідентичності. Особистісна ідентичність забезпечує єдність історії життя індивіда, соціальна – можливість виконувати вимоги соціальних систем [1, 2].

Особливості співвідношення особистісної та соціальної ідентичності в структурі Я-концепції особистості розглянуто Г.Теджфелом (теорія соціальної ідентичності) та Д.Тернером (теорія самокатегоризації). Згідно теорії Г.Теджфела у індивіда в залежності від ситуації актуалізується або особистісна або соціальна ідентичність. В основі механізму запуску тієї чи іншої ідентичності лежить мотиваційна орієнтація особистості на досягнення позитивної самооцінки. Д.Тернер в основу власної теорії покладає феномен самокатегоризації як когнітивне віднесення себе до певного класу ідентичних об'єктів. Він виокремлює рівні самокатегоризації: самокатегоризація себе як людини – загальнолюдська ідентичність; групова самокатегоризація – соціальна ідентичність; особиста самокатегоризація – особистісна ідентичність [4].

Таким чином, аналіз базових психологічних підходів щодо проблеми ідентичності показав, що тенденція дослідження цього феномену спрямована на виокремлення двох його аспектів: соціального та особистісного, де переважає перший, адже ідентичність соціальна за своїм походженням та трансформація ідентичності обумовлена саме соціальними змінами. За визначенням переважної більшості дослідників, ідентичність – це динамічна структура, яка трансформується протягом всього онтогенезу індивіда, проходячи низку криз і обумовлює розвиток його особистості. Основними параметрами структури ідентичності виступають цільовий, змістовний та оцінювальний компоненти. Виокремлення типів ідентичності здійснюється за параметрами наявності або відсутності цілей, переживання криз, здатності до прийняття рішень та вибору альтернатив. Разом з цим, залишається поза увагою вивчення аспектів співвідношення внутрішнього та зовнішнього в процесі становлення ідентичності; взаємодії індивідуального та суспільного; здійснення акценту на афективних (самоприйняття, тотожність самому собі) або когнітивних (сукупність установок щодо себе) компонентах розвитку ідентичності, що повинно, на наш погляд, стати предметом подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Гнатенко П.І., Павленко В.М. Ідентичність: філософський та психологічний аналіз / П.І.Гнатенко, В.М.Павленко. – К.: АРТ-ПРЕС, 1999. – 466 с.
2. Заковоротная М.В. Идентичность человека. Социально-философские аспекты / М.В. Заковоротная. – Ростов-на-Дону. – 1999. – 117 с.
3. Идентификация как механизм общения и развития личности. – М., – 1988. – 230 с.
4. Тернер Дж. Социальная идентичность, самокатегоризация и группа / Дж.Тернер. // Иностранная психология. – 1994. – №2. – С.8-17.
5. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис / Э.Эриксон. – М., 1996. – 634с.